

TALABA-YOSHLARDA ESTETIK DIDNI SHAKLLANTIRISH VA RIVOJLANTIRISHDA TASVIRIY SAN'ATNING O'RNI VA ROLI

Beknazarov Shamshir Marimbaevich

(Urganch davlat universteti mustaqil izlanuvchisi,

Pedagogika fakulteti Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi kafedrası o'qituvchisi)

Annotatsiya: Ushbu maqolada talaba-yoshlarda estetik didni shakllantirish va rivojlantirishdagi tasviriy san'atning o'rni va o'sib kelayotgan yosh avlodga estetik tarbiya berishning muhimligi haqida fikrlar yuritilgan.

Kalit so'zlar: estetik tarbiya, tasviriy san'at, badiiy-estetik, did, tarbiya, madaniyat, tabiat, mahorat.

Аннотация: В данной статье рассматривается роль изобразительного искусства в формировании и развитии эстетического вкуса у студентов и важность эстетического воспитания молодого поколения.

Ключевые слова: эстетическое воспитание, изобразительное искусство, художественно-эстетическое, вкус, образование, культура, природа, мастерство.

Annotation: This article discusses the role of fine art in the formation and development of aesthetic taste among students and the importance of providing aesthetic education to the young generation.

Key words: aesthetic education, fine art, artistic-aesthetic, taste, education, culture, nature, skill.

Talaba-yoshlarda estetik didni shakllantirish va rivojlantirishda tasviriy san'atning tur va janrlariga oid materiallardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazaridan ham Kamoliddin Behzod ijodi alohida e'tiborga molik. Zero, Kamoliddin Behzod o'z ijodiy izlanishlari bilan nafaqat miniatyura san'atini mustaqil san'at turi sifatida shakllanish va rivojlanish tendensiyalarini belgilab berdi, balki tasviriy san'atning

alohida janri – portret janriga asos soldi. Uning Sharq tasviriy san'atining portret janri rivojiga qo'shgan hissasini ikki omilda ko'rish mumkin. Birinchidan, u jamoaviy portret ishlash amaliyotini joriy qilgan bo'lsa, ikkinchidan, ustoz musavvirning tasviriy san'at maktabidan ko'plab uning shogirdlari va izdoshlari yetishib chiqdi va uning ijodiy maktabini munosib davom ettirdilar”¹.

Estetik tarbiya tizimi yoshlarning badiiy-estetik faoliyatining axloqi va dunyoqarashi, hayotiy tajribasi, jamiyatni yangilash va demokratlashtirish jarayonlari bilan uzviy bog'liqligi tamoyiliga asoslanadi. Shaxsning yuksak badiiy ko'rinishlarga moyilligi, uning hayotning estetik hodisalari bilan tabiiy bog'lanishi real hayotga estetik munosabatni shakllantiradi.

Estetik tarbiya tizimida mehnat muhim o'rin tutadi. Tub iqtisodiy islohotlar sharoitida odamlarning estetik talabi va didi tobora ortib borayotganini e'tibordan chetda qoldirib bo'lmaydi. Zamonaviy estetik mezonlarga javob beradigan mehnat faoliyati, ishlab chiqarish va iste'mol madaniyati va go'zallik ideallari o'rtasidagi uzviy bog'liqlik estetik tarbiya tizimining tarkibiy qismi sifatida ishlaydi. Bunda badiiy-estetik tarbiya bozor iqtisodiyoti munosabatlarining kelajakdagi ishtirokchisining rivojlangan jamiyat a'zosi sifatida shakllanishini ta'minlaydi.

Yosh avlodga estetik tarbiya berishda tabiiy go'zallikni qadrlash muhim o'rin tutadi. Estetik tarbiyaning muvaffaqiyati yoshlarda tabiat ko'rinishlariga qiziqish va hurmatni singdirish, tabiatni muhofaza qilish va ekologik madaniyatga munosabatni shakllantirish bilan belgilanadi. Yoshlar tabiatga zarar yetkazish, uning boyliklarini talon-taroj qilish, atrof-muhitni ifloslantirishni yo'l qo'yib bo'lmaydigan xato deb tushunishga qodir. Tabiat yoshlarda yuksak ma'naviy tuyg'ularni uyg'otadi, ularni o'z ona zaminining sirli go'zalligiga bog'laydi, Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantiradi. Demak, tabiatga estetik munosabat yoshlar ma'naviyatini rivojlantiradi, tabiatga yaqinlik ularning

¹ Бадий таълимда инновацион жараёнлар: ривожланиш стратегияси, назарияси ва амалиёти./Т.:Impress media. – 2021. -172 бет.

ma'naviy dunyosini boyitadi.

“Kamoliddin Behzodning ijodiy an'analari O'zbekiston professional rangtasvirining dastgoh hamda monumental rangtasvir amaliyotida o'ziga xos yondashuvlarda davom ettirilmoqda. Jumladan, 20-asrning 30-yillarida Usto Mo'min (Nikolaev) ijodida, 50–60-yillarga kelib Chingiz Ahmarovning Sharqning yetti go'zali, Shamsiro'y Hasanovning o'zbek shoiralari obrazlaridan iborat turkum portretlari, bugungi kunda Nodira Oripovanning “Afrosiyob malikalari” nomli turkum kompozitsiyalarida Behzod ijodining zamonaviy interpretatsiyasini ko'rish mumkin. Bu omillar Kamoliddin Behzod ijodiga oid materiallar asosida yoshlarning estetik didini yuksaltirish uchun boy manbaga ega ekanligimizdan dalolat beradi”².

Chizish qobiliyati har doim odamlar uchun katta ahamiyatga ega bo'lgan, u odamlar o'rtasidagi muloqot vositalaridan biri bo'lgan. Inson qadim zamonlardan beri suratga olishga qodir va ularni yaxshi ko'rardi. Buni arxeologlar tomonidan qadimiy g'orlardan topilgan qoyatosh rasmlari tasdiqlaydi. O'sha paytda odamlar allaqachon go'zallikka jalb qilingan. U tevarak-atrofdagi tabiatning go'zalligini, yovvoyi hayvonlarni kuzatgan, ayol qiyofasi nozikliklarini tosh yuzasida ibtidoiy mahorat bilan aks ettirgan. Qadimgi inson dunyoga rassomlik, haykaltaroshlik, me'morchilik, amaliy san'at, mengirlar, dolmenlar, tepaliklar, tosh ustunlar va boshqalar kabi san'at turlarini berdi. Ijodiy tomon vizual savodxonlikni o'rganishda doimiy rivojlanishni talab qiladi, bu o'qituvchining badiiy tasavvurni, vizual xotirani, estetik moyillikni, ma'naviy rivojlanishni rivojlantirishga e'tibor qaratish zarurligini anglatadi. Ko'rinib turibdiki, bu fazilatlarni rivojlantirish tasviriy san'at vositalaridan malakali foydalanish ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bilan bir vaqtda zarurdir.

O'qituvchi uchun esa eng qiyin vazifa - bu san'at vositalaridan to'g'ri foydalanish bo'yicha o'z mahorat va ko'nikmalarini rivojlantirish, shu bilan birga har bir shaxsning

² Бадий таълимда инновацион жараёнлар: ривожланиш стратегияси, назарияси ва амалиёти./Т.:Impress media. – 2021. -172 бет.

rivojlanishiga yordam berishdir. Yoshlarda bu rivojlanish san'atni idrok etish jarayonida, mustaqil ijodiy faoliyatda sodir bo'ladi. San'atni idrok etish, u bilan muloqot qilish badiiy faoliyatning eng qulay shaklidir. Ehtiyotkorlik bilan qaraydigan bo'lsak, Kamoliddin Behzod asarlari boshqa musavvirlarga ham chuqur ta'sir ko'rsatib, nafaqat badiiy yangilik nuqtai nazaridan muhim, balki Eron rangtasviri taraqqiyotiga ta'siri jihatidan ham yuksak hurmatga sazovor bo'lganini ko'ramiz. Boshqacha aytganda, uning rasmidagi yig'inlar va pardalar Eron rassomligi olamida yangilik paydo bo'lgan jurnaldir. Yana shuni aytish mumkinki, Behzod boshqa ijodkorlar uchun yangi ufqlar ochgan va Xoja Sheroz ta'biri bilan aytganda, yangi reja yaratgan³.

Yosh avlodning tasviriy san'atning turli turlariga qiziqishini uyg'otar ekan, shuni yodda tutish kerakki, san'atni chinakam, shaxsiy idrok etish kimgadir yuklanmaydi, u iloji boricha tabiiy va cheksiz bo'lishi kerak. Biroq, san'atning estetik idrokining chuqurligi u bilan uchrashish chastotasiga emas, balki bu uchrashuvlarning sifatiga bog'liq. Shuning uchun asarlarning ajoyib badiiy qadriyatlarini tanlash juda muhimdir. San'atning har bir turi o'ziga xos ta'sir vositalariga ega bo'lib, yosh avlodning estetik tarbiyasiga hissa qo'shadi. Shu bilan birga, ta'kidlash joizki, yoshlarimiz hayotida turli xil san'at turlari uning shakllanishining turli bosqichlarida hech qanday teng pozitsiyani egallamaydi. Kamoliddin Behzod kartina va miniatyuralarida tuyg'u va aql nozik va badiiy mutanosibdir. Darhaqiqat, uning insonga qarashi rang va chiziqlardan foydalanish uslubiga, umuman olganda, asarlari tuzilishining qonuniyatiga to'la mos keladi. Bu gumanistik mazmun va u bilan bog'liq shakl Eron rassomligi tarixida misli ko'rilmagan. Behzod yangi maktab yaratadi; Lekin shogirdlari uning yangiliklariga kamroq ergashadigan, mahoratli uslubiga ko'proq jalb qilinganga o'xshaydi. Biroq, uning maktabidan Isfahon maktabigacha davom etgan chiziqni tanib olish mumkin.

Tasviriy san'at o'qituvchisi tushunchasi yoshlarning tasviriy san'at bilan muloqotga bo'lgan ichki ehtiyojini tarbiyalashdan iborat. Mustaqil ijodiy faoliyatda, u bola,

³ Белинская Н. Миниатюра как источник изучения изобразительного искусства XV-XVII вв. // Очерки истории и теории культуры таджикского народа: Сб. статей. Душанбе, 2001. - С. 91 — 110.

o'quvchi, talaba yoki oddiy odam bo'ladimi, ular o'z bilim va ko'nikmalarini mehnatda mustahkamlash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Tasviriy san'at to'garaklarida qatnashib, san'at maktablari, musiqa, teatr, raqs to'garaklariga borib, u yoki bu san'at qonuniyatlarini amalda o'rganib, shaxs sifatida boyib boradi. "Yoshlarda estetik didni shakllantirish va rivojlantirishda tasviriy san'atning qonuniyatlarini bilish ham muhim o'rin tutadi. Ayniqsa Sharq va G'arb tasviriy san'atining

o'ziga xos jihatlarini anglash va to'g'ri talqin qilish yuqori darajadagi estetik didning muhim parametrlaridan biri hisoblanadi. Shu ma'noda Behzod nafaqat sharqona tasviriy san'at qonuniyatlarini mukammal egallagan usta tasvirchi, realistik rangtasvir va qalamtasvirning akademik usul va ana'analarini mukammal egallagan, Sharq va G'arb tasviriy san'atining ibratli jihatlarini sintetik tarzda qo'llagan, yaratayotgan asarlariga yuksak darajadagi mazmun va mohiyat kasb etuvchi vositalarni o'ziga xos mahorat bilan tatbiq etuvchi ijodkor sifatida, balki "...ruhiyat rassomi ekanligi, borliqning mohiyati haqidagiteran falsafiy mushohadalarni ifodalashda tengsiz mahorat egasi bo'lgani, moddiy hayotdan ma'naviy hayotni ustun qo'ygani aniq namoyon bo'l'ishi uning asarlarida o'zining yorqin ifodasini topganligi bilan ham e'tiborlidir"⁴.

Behzodning iqtidorini hamma narsadan ko'ra shogirdlari ijodida ko'rish mumkin. Uning Qosim Ali, Og'a Mirek kabi shogirdlaridan ba'zilar ozmi-ko'pmi o'z ijodida ustozlik darajasiga yetishgan. Behzoddan qariyb yarim asr o'tib, Safaviylar davrida miniatyura tasvirining uslubi yana bir bor o'zgargan bo'lsa-da, uning qudratini rassomlar ijodida ko'rish mumkin. Hirot rassomlari Behzod uslubini Buxoroga olib borib, Shiboniylar oilasi saroyida o'rgatgan. Hijriy 926 yilda nashr etilgan "Mehr va Mushtari" kitobi. Q. Buxoroda transkripsiya qilingani Behzod usulining Buxoroda Tabrizga qaraganda yaxshiroq saqlanganligini ko'rsatadi. Ba'zi rassomlarning ko'chishi Hindistonda Behzod uslubini targ'ib qildi.

⁴ Бадий таълимда инновацион жараёнлар: ривожланиш стратегияси, назарияси ва амалиёти./Т.:Impress media. – 2021. -172-173 бетлар.

Zamonaviy jamiyatimiz uchun, bugungi oila, maktablar, universitetlar uchun bu muammo alohida ahamiyatga ega. Zero, mavjudlikka rivojlangan estetik munosabat bizning bolaning, maktab o'quvchisining, talabaning har tomonlama rivojlangan shaxsi haqidagi g'oyamizdan ajralmasdir, uning san'at bilan aloqasi axloqiy va estetik rivojlanishga yordam beradi. Bularning barchasini tahlil qilsak, amalda axloqiy muammolarni hal qilish, yosh avlodda kimgadir taqlid qilish istagini uyg'otish, boshqalardan farqlash mumkin - xuddi atrofimizdagi odamlar haqida. Yaqin atrofda yashovchi odamlarning misoli (ijobiy va salbiy) kuchi bilan. Tabiat o'zining mavjudligi bilan ham qadrlil ekanligini, u ham insondan o'z maqsadlari uchun bir tomonlama foydalanishni emas, balki teng muloqotni kutishini tushunish qiyinroq. Ammo bugungi kunda tabiatga munosabat ham insonning muhim axloqiy xususiyati sifatida qaralsa, ajablanarli emas.

San'atni idrok etish uchun rassomlar, yozuvchilar, bastakorlar asarlarida bo'sh narsa yo'q; undagi birorta kichiklikni (tovush, nuqta, zarb, chiziq) chetlab o'tmaydi: axir, shaklni to'liq idrok etish orqaligina badiiy mazmunning to'liqligini idrok etish mumkin. Asarni shaxs sifatida ko'p darajada shakllangan va estetik rivojlanish yo'lidan o'tgan, asarning ichki mazmuniga ishorani o'ziga xos, bevosita idrok etilgan xususiyatlardan izlashga o'rgangan odamgina idrok qilishi mumkin.